

Мова і культура (Науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – Вип. 18. – Т. I (176). – С. 304–308.

УДК 821.161.2-2.09

О. Лапко, кандидат філологічних наук, доцент

**ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка",
Старобільськ**

**СТРУКТУРА ХУДОЖНЬОГО КОНФЛІКТУ
В ДРАМІ МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО
“ОЙ НЕ ХОДИ, ГРИЦЮ, ТА Й НА ВЕЧОРНИЦІ”**

У статті подається аналіз драми М. Старицького “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”, яка є переробкою п'єси В. Александрова. Зіставляючи ці твори, авторка робить спробу виявити особливості структури художнього конфлікту та окреслити функції персонажа-медіатора.

Ключові слова: художній конфлікт, драматургія, персонаж-медіатор, п'єса-переробка.

Поява наукових розвідок С. Ковпик [1], Т. Вірченко [2], О. Семак [3] та ін. засвідчує увагу сучасного літературознавства до поетики драми, зокрема до структури художнього конфлікту, та спонукає до подальшого розгляду крізь конфліктологічну призму творів української драматургії другої половини ХІХ століття – одного з найбільш значущих етапів її розвитку, періоду оновлення вітчизняної театральної традиції, пов'язаного зі становленням професійного театру. Дослідження художнього конфлікту – обов'язкового елементу п'єси, “який знаходиться в тісних взаєминах з образним, сюжетним, проблемно-тематичним та ідейним рівнями твору” [2: 53], – сприятиме поглибленому розумінню новацій у творчості українських драматургів окресленого періоду, зокрема й М. Старицького.

Його п'єси за запозиченими сюжетами становлять не менш значущу частину драматургічного доробку, ніж оригінальні твори. Мабуть, не можна дати однозначної відповіді на запитання про те, які п'єси М. Старицького набули більшої популярності: оригінальні чи переробки та інсценізації. Зауважимо, що саме останні неодноразово ставали предметом творчих зацікавлень українських кінематографістів. Серед екранних версій драматургічних творів М. Старицького відомі передусім фільми, створені на основі його п'єс-переробок: кінострічка В. Іванова “За двома зайцями” за однойменною комедією – переробкою п'єси І. Нечуя-Левицького “На Кожум'яках”, фільм Р. Синька “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці” – екранізація однойменної драми, створеної за сюжетом п'єси В. Александрова, а також кінострічка Г. Кохана “Циганка Аза” за мотивами однойменного твору, що є інсценізацією повісті Ю.І. Крашевського “Хата за селом”. Однак твори М. Старицького за запозиченими сюжетами стають об'єктом аналізу лише в поодиноких розвідках, зокрема в дослідженні Т. Джурбій [4], яка здійснює порівняльний аналіз інсценізацій та їх першоджерел. Поза увагою все ж залишаються випадки транспозиції сюжету в межах одного й того самого жанру, тобто п'єси-переробки, однією з яких є драма “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”. Автори найбільш ґрунтовних розвідок про творчість М. Старицького (В. Коломієць [5], М. Комишанченко [6], З. Мороз [7], Л. Сокирко [8]) розглядають цей твір, на нашу думку, дещо однобічно, акцентуючи передусім соціальний аспект драматичного конфлікту. М. Дах [9] досліджує драму у порівнянні з іншими п'єсами, спорідненими за своєю фольклорною першоосновою – народною баладою “Ой не ходи, Грицю”, однак не ставить за мету включити таке зіставлення в контекст розвитку української драматургії XIX ст. Отже, мета нашої роботи – виявити особливості художнього конфлікту драми М. Старицького “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”, досліджуючи окремі його аспекти у зіставленні з твором В. Александрова, який є джерелом фабули. Художній конфлікт аналізованої п'єси розглядатимемо передусім як “спосіб мотиваційного й причинно-

наслідкового пояснення подієвого ланцюга через протиставні відношення між носіями протилежних ідей” [2: 19].

З міркувань цензури М. Старицький частково використав фабулу п'єси В. Александрова “Не ходи, Грицю, на вечорниці”, проте внесені ним зміни мають концептуальний характер, що дозволяє говорити про високу художню вартість і самобутність його твору. Щоправда, ця думка утвердилась не відразу, і драматургові навіть довелося спростовувати звинувачення у плагіаті [10: 28]. Створюючи драму “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”, М. Старицький запозичує з п'єси В. Александрова сюжетотворчий прийом “нашарування” любовних “трикутників”, що існують в реальності або тільки в уяві персонажів, мотив божевілья героїні у фіналі твору, а також медіатора-злотворця – мелодраматичний образ підступного інтригана, який прагне розлучити закоханих, маніпулюючи свідомістю персонажів. Проте, хоча й у п'єсі діє персонаж, за своєю сюжетною функцією дуже схожий на Ігната з твору В. Александрова, М. Старицький пише не драму інтриг, а драму характерів. Обоє центральних персонажів, і Гриць, і Маруся, є натурами однаково гордими і в чомусь егоїстичними. Для обох приниження гірше, ніж смерть (Маруся: “Тільки й дати посміятися над собою, то краще мені живій у сиру землю лягти!” [11: 430]; Грицько: “Не на такого напала! Надо мною не погордує, не потішить пихи! Хто мені раз наступив на ногу – другий раз не підставлю...” [11: 442]). Дівчина не хоче розуміти, що стиль її спілкування з іншими дає Грицькові привід сумніватися у глибині її почуття, а відтак спричинює муки ревнощів. Варто згадати хоча б її відповідь на зауваження Грицевої сестри Дарини: “Себто мені для вашого спокою у черниці пошитись, чи що? ... Так ні з ким би то й слова не промовити? Я не така!” [11: 429]. Марусі, не схильній до компромісів там, де йдеться про її індивідуальність, навіть не спадає на думку, що Гриць виявиться не здатним зрозуміти її вдачу та досягнути глибини її почуття (“Ні, сестрице, Грицько мене зна: коли я полюбила кого, то до смерті не викину з серця... а то, що я весела, жартівлива, то така моя вдача” [11: 429]). Згадані якості створюють психологічні передумови конфлікту, що може

розгорітися від найменшої іскри. Отже, на драматичне напруження, яке вже існує у взаєминах закоханих, лише нашаровується дія зовнішньої сили – прагнення Хоми розлучити Марусю й Грицька, що й спричинює центральне протистояння у п'єсі.

Хома, персонаж М. Старицького, впливає на хід подій по-іншому, ніж його прототип у п'єсі В. Александрова, веде більш складну й тонку гру. Якщо Ігнат повністю контролює поведінку персонажів, без його втручання не обходиться жоден їх крок, то дії Хоми стають лише необхідним імпульсом, а далі свою справу роблять розбурхані пристрасті Марусі й Гриця. У драмі М. Старицького трагічний розлад взаємин закоханих великою мірою спричинює своєрідна “герметичність” їх свідомості стосовно одне одного. Засліплення уявною образою робить персонажів не здатними чинити опір спробам інших маніпулювати ними. Плітки, якими Хома оточує закоханих, змушують їх інтерпретувати вчинки одне одного крізь призму ображеної гордості й ревнощів. Відтак у їх діалогах виникає психологічний підтекст, який вказує на те, що витворена уявою модель поведінки іншого заважає досягнути справжній стан речей. Не здатні опанувати власні емоції, Маруся й Гриць утягують у вир своїх ревнощів інших персонажів, що створює нові любовні “трикутники”, провокує нові ревнощі (Гриць виказує симпатію до Галини, Маруся відповідає йому увагою до Потапа і при цьому егоїстично забуває про те, що обіцяла закоханій в нього Дарині обминати парубка, а отже змушує страждати подругу). Своїм втручанням у їх стосунки Хома тільки дає поштовх новим виткам протистояння. Любовні “трикутники” вже не лише уявні, але й “удавані”, герої драми самі “розігрують” ситуацію зради, у реальності якої кожного з них прагне переконати Хома. Таким чином, конфлікт п'єси набуває кумулятивного характеру.

М. Старицький ускладнює зображений психологічний конфлікт соціальними аспектами. Вони присутні й у п'єсі В. Александрова (однією з перешкод до шлюбу центральних персонажів стає зубожіння Олени після пожежі, яка знищила усе майно), однак у драмі “Ой не ходи, Грицю, та й на

вечорниці” набагато виразніші. Уже в переліку дійових осіб М. Старицький акцентує їх соціальний статус: Грицько – “з козаків-підпанків”, Галина – “з багатой сім’ї дівчина” [11: 422]. Заможність останньої постійно протиставляється зубожінню Марусі після пограбування, ймовірно, організованого, а то й здійсненого Хомою. Завойовуючи довір’я інших, він підкріплює свій вплив “золотом” (своїм коштом будує хату для Марусі та її матері, обіцяє озолотити Степаниду, яка має реалізувати частину плану Хоми – звести наклеп на Марусю та привернути увагу Гриця до іншої дівчини). Характер Хоми дослідники творчості М. Старицького прагнули пов’язати з відображенням соціальних процесів, що відбувались в українському селі другої половини ХІХ ст. [6; 7]. Однак виклик, який він кидає світу (“Невже розум і гроші не можуть поборотись з красою?!” [11: 428]), слід розглядати в контексті психологічної передісторії персонажа (переживання власної потворності, жорстоке ставлення рідних, озлоблення, відчуженість, ізоляваність від інших). У такому прочитанні артикульована Хомою мотивація власних дій є нічим іншим як бажанням самоствердитись. Отже, й інтерпретувати цей образ, на наш погляд, необхідно не стільки в соціальній, скільки в морально-етичній, психологічній площині.

І у В. Александрова, і в М. Старицького драматичний конфлікт моделюється за схожою схемою, в основі якої подвійна функція однієї з центральних дійових осіб (Ігнат у творі В. Александрова, Хома у п'єсі М. Старицького), що виступає ініціатором зіткнення і водночас медіатором-злотворцем, прихованим під маскою доброзичливого посередника, який прагне примирити закоханих. Якщо у п'єсі В. Александрова імпульсами до подальшого розгортання подій стають виключно інтриги цього персонажа, то у драмі М. Старицького рушійною силою конфлікту є не лише підступи Хоми, але й суперечності у взаєминах Марусі й Гриця, зумовлені їх індивідуальними характерами. Ускладнення структури конфлікту, набуття ним ознак багатовимірності й кумулятивності, а також модифікація образу медіатора у

п'єси М. Старицького свідчать про оновлення вітчизняної театральної традиції у другій половині ХІХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковпик С. Основні складові поетики української драматургії першої половини ХІХ століття : монографія / Світлана Ковпик. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 424 с.
2. Вірченко Т. Художній конфлікт в українській драматургії 1990–2010-х років: дискурс, еволюція, типологія : монографія / Тетяна Вірченко. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 336 с.
3. Семак О. Драматургія української діаспори першої половини ХХ століття: система конфліктів і характерів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 “Українська література” / Семак Оксана Іванівна. – Івано-Франківськ, 2009. – 20 с.
4. Джурбій Т. Українська драма II-ї половини ХІХ століття за запозиченими сюжетами: транспозиція змісту (на матеріалі творів М.П. Старицького та М.Л. Кропивницького) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.05 “Порівняльне літературознавство” / Джурбій Тетяна Олександрівна ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2011. – 181 с.
5. Коломієць В. Добра і правди син: Михайло Старицький – драматург / Володимир Коломієць. – К. : ПБП “Фотовідеосервіс”, 1993. – 64 с.
6. Комишанченко М. Михайло Старицький / М.П. Комишанченко. – К. : Дніпро, 1968. – 112 с.
7. Мороз З. М.П. Старицький // Мороз З. На позиціях народності : у 2 т. / З.П. Мороз. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1971. – С. 213–236.
8. Сокирко Л. М.П. Старицький : критико-біографічний нарис / Л.Г. Сокирко. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1960. – 172 с.
9. Дах М. Літературне життя народної балади “Ой не ходи, Грицю...”: проблема олітературення сюжету і жанру : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.07 “Фольклористика” / Дах Марта Іванівна. – Л., 2001. – 19 с.

10. Александрова Г. Порівняння як аргумент / Галина Александрова // Дивослово. – 2005. – № 2. – С. 27–31.

11. Старицький М. Твори : в 6 т. / Михайло Старицький. – К. : Дніпро, 1989–1990. – Т. 2 : Драматичні твори. – К. : Дніпро, 1989. – 575 с.

Лапко Е., кандидат филологических наук, доцент

ГУ “Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”, Старобельск

Структура художественного конфликта в драме Михаила Старицкого “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”

В статье подается анализ пьесы М. Старицкого “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”, которая является переработкой пьесы В. Александрова. Сопоставляя эти произведения, автор предпринимает попытку выявить особенности структуры художественного конфликта и описать функции персонажа-медиатора.

Ключевые слова: художественный конфликт, персонаж-медиатор, пьеса-переработка, драматургия.

Lapko O., PhD, Assistant Professor

SI “Luhansk Taras Shevchenko National University”, Starobilsk

The structure of artistic conflict in M. Starytsky's drama “Oh, don't go, Hryts... ”

In the article analysis of M. Starytsky's drama “Oh, don't go, Hryts... ”, created on basis V. Aleksandrov's play, is made. The author compares this literary

works and makes an attempt to reveal the peculiarities of artistic conflict structure and describe the function of character-mediator.

Keywords: artistic conflict, play-processing, character-mediator, drama.